

MUSTAFA KEMAL'İN BASINLA VE MİNBER GAZETESİYLE İLİŞKİSİ

Dilek ÇAVUŞ*

ÖZET

Basının toplum hayatında, toplumun bilinçlenmesinde önemi olduğunu çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin başından itibaren basına büyük önem vermiştir.

Basınla yakından ilgilenen Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi (Okyar) Bey ile Minber gazetesinin ortakları arasındadır. Minber gazetesi yayın hayatına 1 Kasım 1918'de başlamış, her gün yayımlanarak 22 Aralık 1918'de son yayımını yapmıştır.

Karışık ve gergin dönemde basın hayatına giren Minber gazetesi o dönemdeki siyasî gelişmelere ışık tutmuştur. Siyasî gelişmelerin yanısıra toplumun içinde bulunduğu durumu ekonomik ve sosyal olarak da ele alan makaleler bulunmaktadır.

Gazetede Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haberler de bulunmaktadır. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelişi ve padişahla yaptığı görüşmelerle ilgili haber mevcuttur. Minber gazetesinin 17 Kasım 1918 tarihli nüshasında "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" adı ile bir yazı yayınlanmıştır.

Ayrıca Minber gazetesinde Hatib takma adıyla çıkan yazıların da Mustafa Kemal Paşa'ya ait olduğu yönünde bir takım tartışmalar vardır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Minber Gazetesi, Ali Fethi (Okyar), Mustafa Kemal Paşa, Hatib.

SUMMARY

MUSTAFA KEMAL'S RELATION WITH PRESS AND THE MINBER NEWSPAPER

ABSTRACT

Mustafa Kemal Pasha who knew very well that press is very important both in social life and in making society conscious gave a great importance to press from the beginning of the National Struggle.

Mustafa Kemal Pasha and Ali Fethi (Okyar) were among partners of the Minber Newspaper. The Minber Newspaper began his publication life on November 1, 1918 and made its last publication on December 22, 1918.

The Minber Newspaper which entered press life in a confused and tense period lighted the way for political developments of this period. Besi-

* Gnkur. ATASE Bşk.lığı, ATAREM Gensek.lığı Araş. ve Konf. Tarih Uzmanı.

des political developments, there are also articles which deals with social and economic subjects.

On the Minber Newspaper there is also news about Mustafa Kemal Pasha. There is news about his arrival to İstanbul on November 13, 1918 and his conversation with the Ottoman Sultan. On the Minber Newspaper of November 17, 1918, there is an article named "An Interview with Mustafa Kemal Pasha".

There are some debates that articles published by nickname of "Hatib" belong to Mustafa Kemal Pasha.

Key Words: Press, The Minber Newspaper, Ali Fethi (Okyar), Mustafa Kemal Pasha, Hatib.

Giriş

Basının, toplumdaki önemini belirtmek için tarih boyunca çok şeyler yazılmıştır. Bugüne kadar yazılanlar ve söylenenler basının, çağdaş toplumun belli başlı çabalarından biri olduğunu göstermektedir. Çünkü basın haberleşme araçlarının en eskisi ve en etkinidir. Basının önemini Mustafa Kemal Atatürk "Milletin müşterek sesi" olarak tanımlamış ve bu tanımını şöyle tamamlamıştır: "Bir milleti tenvir (aydınlatmak) ve irşatta, bir milletin muhtaç olduğu gıdayı vermekte, hülasa bir milletin hedefi saadet olan istikameti müştereke de yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir"¹. Basının toplum hayatında, toplumun bilinçlenmesinde büyük önemi olduğu açıktır. Bu gerçeği çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin başından itibaren basına büyük önem vermiş, Kurtuluş Savaşı boyunca milli bir basın oluşmasına gayret göstermiştir².

Mustafa Kemal'in gazetelere, gazetecilere ve gazeteciliğe sıcak denebilecek ölçüde ilgi duyması kuşkusuz O'nun kamuoyu oluşturma, kitleleri gerçekçi olarak bilgilendirme ve yönlendirme konusunda gazetelerin oynadığı rol ve işlevlerin yanısıra, hitabet ve yazı yazma konularına duyduğu ilgiden kaynaklanmıştır³. Basının halkı etkilemekteki önemini bilen Mustafa Kemal'in basınla ilişkisi, daha öğrencilik yıllarında, birkaç arkadaşıyla⁴

¹ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul 1982, s.20.

² Yücel Özkaya, "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 3, Temmuz 1985, s. 871.

³ İzzet Öztoprak. "Atatürk, Basın ve Minber Gazetesi", **Beşinci Uluslar arası Atatürk Kongresi (8-12 Aralık 2003)**, Cilt: II, Ankara 2005, ATAM Yay. s.905.

⁴ Mustafa Kemal'e yardım eden arkadaşlarının başında Ömer Naci ve Ali Fethi gelmektedir. Fethi Tevetoğlu; "Atatürk'ün Minber Gazetesinde Kullandığı Takma Adı: Hatib", **Milli Kültür**, Sayı: 63, 1988, s. 89.

gizlice bir gazete çıkarmasıyla başlamıştır. Amaç yönetimin aksayan yanlarını anlatmaktır. Mustafa Kemal bu işe girişmesinin sebeplerini şöyle anlatır: “Mutat olan derslere iyi çalışıyordum. Bunların fevkinde (üstünde) olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler peyda oldu. Memleketin idaresinde ve siyasetinde fenalıklar olduğunu keşfetmeye başladık. Binlerce kişiden ibaret olan Mekteb-i Harbiye talebesine bu keşfimizi anlatmak hevesine düştük, mekteb talebesi arasında okunmak üzere mektepte el yazısıyla bir gazete tesis ettik”⁵. Mustafa Kemal’in Harp Okulu yıllarında başlayan, daha sonraki yıllarda basına ve dolayısıyla o dönemde etkili haberleşme aracı olarak telgraflaşmaya olan ilgisi hem savaş hem de Cumhuriyet dönemlerinde giderek artmıştır ve ulusu ulusal davaya katma ve kamuoyu oluşturma yolunda çaba harcadığı görülmektedir. Bu haberleşme ağı ile yetinmeyen Mustafa Kemal bilindiği üzere Erzurum Kongresi sırasında Albayrak gazetesine destek vermenin yanısıra Sivas Kongresi’nin bitimiyle birlikte 14 Eylül 1919 tarihinden itibaren ulusal hareketin sesi ve yarı resmi organı olacak olan İrade-i Milliye gazetesini Sivas’ta çıkarmaya başladı ve bu gazetede kimi başyazıları da kendisi kaleme aldı. Ayrıca Mustafa Kemal yanında birkaç Heyet-i Temsiliye üyesiyle birlikte 27 Aralık 1919’da Ankara’ya geldikten hemen sonra yaptığı ilk girişimlerden birisi gazete çıkarmak oldu. Hakimiyet-i Milliye gazetesi 10 Ocak 1920 tarihinden itibaren yayınlanmaya başlamıştır⁶.

Basının toplum üzerindeki etkisini çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, Fethi (Okyar) Bey ile Minber gazetesinin ortakları arasındadır⁷. Ortaklaşa gazete çıkaran Fethi (Okyar) ile Mustafa Kemal’in arkadaşlıkları gençlik yıllarından bu yana devam eden samimi bir dava ve mücadele arkadaşlığıdır. Atatürk ve Okyar arasındaki bu köklü dava ve mücadele birliği, Harp Akademisi sıralarında başlamış; İttihat ve Terakki Cemiyeti saflarında, Trablus ve Balkan cephelerinde devam etmiştir⁸.

Minber “camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü” anlamındadır⁹. Fethi Okyar anılarında Minber gazetesiyile ilgili şöyle demektedir: “Ben, daha Dahiliye Nâzırlığı’ndan kabine ile beraber istifa etmeden önce, resmî vazife ile hüviyeti “Harbiye Nezareti emrinde müstafî Ordu Kumandanı” olan Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu: “İzzet Paşa iktidar da kalsa bile muhâliflerin tazyikine dayanamayacak, Padişah kabinedeki

⁵ Yusuf Hikmet Bayur **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Ankara 1990, ATAM Yay. s.12.

⁶ İzzet Öztoprak a.g.m., s.910-911.

⁷ Sadı Borak **Atatürk ve Edebiyat**, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2004, s.92.

⁸ Fethi Tevetoğlu “Atatürk’le Okyar’ın Çıkardıkları Gazete: Minber”, **AAM Dergisi** Cilt V, Sayı: 13, Ankara 1988. s.183.

⁹ Ferit Devellioğlu **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s.649.

İttihatçıları muhakkak tasfiye ettirecektir. Memleketi perişan eden ve muhalefet adı altında irtikap edilen taarruz ve tahripler de, daha çok gazeteler vasıtasıyla oluyor. Bunlara karşı milleti uyandırmak için en iyi vasıta, aynı yoldan mukabele etmek, yani bir gazete çıkartmaktır. Benim maaşlarımdan biriktirdiğim biraz param var. Onu koymaya hazırım. Ben askerim.. İmtiyaz alamam... Sen, bugün genellikle haklı tenkid sebeplerinin çoğunun dışında kaldın, hatta düşmanlarımıza anlatabilmek için gel, beraberce bir gazete çıkaralım.”

Samimiyetle itiraf edeyim: Mustafa Kemal’den böylesine gerekçe ile bir teklif gelinceye kadar, ben bir gazete çıkarmayı hiç düşünmüyordum. Mustafa Kemal, gazeteye bir de isim bulmuştu: MİNBER¹⁰. Ancak Prof Dr. İzzet Öztoprak’ın yapmış olduğu tespit çok yerinde ve doğrudur. Mustafa Kemal’e atfen anlatılanlarda Fethi Bey yanılmaktadır. Çünkü, gazetenin adı Minber olarak Mustafa Kemal’in İstanbul’a dönüşünden önce saptanmış ve gazete yayın hayatına 1 Kasım 1918 tarihi itibarıyla girmiştir. Dolayısıyla, Ali Fethi’nin gazetenin adının Mustafa Kemal tarafından saptandığını belirtmesi doğru değildir¹¹.

Mustafa Kemal, 7 Ağustos 1918 tarihinde VII. Ordu Komutanlığı’na atanmıştır¹². 31 Ekim 1918’de Suriye Cephesi’nde Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı’nı yapmakta bulunan Liman Von Sanders Paşa, İtilaf Devletleriyle Osmanlı Devleti arasında mütarekenin imzalandığını öğrenmesi üzerine görevini Mustafa Kemal Paşa’ya devretmiş¹³ ancak 7 Kasım’da da Yıldırım Orduları Grubu ve VII. Ordu Karargahı lağvedilmiş ve Mustafa Kemal Harbiye Nezareti emrine verilmiştir¹⁴. Bu gelişme Minber gazetesinin 11 Teşrin-i Sani 1334 tarihli nüshasında “Dahili Havadis” içinde “Mustafa Kemal” başlığı altında “Yıldırım Orduları Grubu ile Yedinci Ordu karargahı lağvedilmiş ve Yedinci Ordu Kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir” ifadesiyle duyurulmuştur¹⁵. Mustafa Kemal’in 13 Kasım’da İstanbul’a geldiğinde 14 Kasım’daki Minber gazetesinde yayınlanmıştır.¹⁶ 13 Kasım 1918’de Haydarpaşa’da tren-

¹⁰ Fethi Okyar **Üç Devirde Bir Adam**; Yay. Haz. Cemal Kutay, İstanbul 1980, 267-268.

¹¹ İzzet Öztoprak a.g.m., s. 910.

¹² Sadi Borak **Atatürk ve Edebiyat**, Varlık Yay., İstanbul 1972, s. 102.

¹³ **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Gnkur. Yay. Ankara 1999, s.55.

¹⁴ **Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Gnkur. Yay., Ankara 1989, s.3.

¹⁵ **Minber**, Numara: 10, 11 Teşrin-i Sani 1334

¹⁶ **Minber**, Numara: 13, 14 Teşrin-i Sani 1334

den indiği vakit¹⁷ aynı gün İstanbul'a gelmiş olan düşman donanmasıyla karşılaşmış ve düşman donanmasını üzüntü ile seyreden Mustafa Kemal Paşa hiçbir yılgınlık eseri göstermemiş ve "Geldikleri gibi giderler" demek suretiyle de onların bir gün memleketten çıkarılacağı hakkındaki güvenini belirtmiştir¹⁸.

16 Teşrin-i Sani tarihli gazetede "Bahriye nazırı Ali Rıza Paşa, Yaver-i Fahri-i Hazret-i Şehriyari Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, Erkan-ı Harbiye Umumiye Re'isi Sanisi Kazım Paşa ve İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa Mahfil-i Hümayunda ayrı ayrı Huzur-ı Şahaneye kabul olunmak şerefini ihraz etmişlerdir" denilerek Mustafa Kemal Paşa'nın uzun müddet Huzur-ı Hümayun'da kaldığı belirtilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın ikinci kez Huzur-ı Hümayuna kabulü 30 Teşrin-i Sani tarihli gazetede Dahili Havadis başlığı altında yazılmıştır.

13 Kasım 1918'den 16 Mayıs 1919'a kadar İstanbul'da kalan Mustafa Kemal, İstanbul'da bir takım faaliyetlerde bulunmuştur¹⁹. Bu faaliyetlerde esas olarak hükümet kurmak, olmazsa kurulacak hükümete Harbiye Nazırı olmak, ya da mebus olarak meclise girmek arzusunda idi. Ayrıca İstanbul'da bulunduğu sırada bir diğer faaliyeti de İtilaf Devletleri temsilcileri ile görüşmelerde bulunarak çözüm yolları aramaktı. Mustafa Kemal, basın yoluyla İngilizlerden yana bir tavır sergileyerek onların şüphelerinden uzak durmayı planlar ve 17 Kasım 1918'de Minber'de, 18 Kasım 1918'de Vakıf'ta yayımlanan mülakatında; İngilizlerin Osmanlı milletine gösterdiği iyi niyet ve dostluktan uzun uzun bahseder²⁰.

İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın elinde maaşından artırap biriktirdiği üç-beş bin lirası bulunuyordu. Annesine ev almak istediği bu paranın mühim bir kısmını işletmek için bir ticaret işine koyarak kaybeden Mustafa Kemal Paşa, parasının son kalan bölümünü de Ali Fethi Bey'le kurdukları gazetenin sermayesine yatırmış, katmıştır²¹. Falih Rıfkı ATAY

¹⁷ 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa'yı Haydarpaşa Garında Dr. Rasim Ferid Bey beklemektedir. Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Güvendiği Bir Kişi: Doktor Rasim Ferid Talay", **AAM Dergisi** Cilt VII, Sayı: 21, Ankara 1991. s.632., Yusuf Hikmet Bayur; a.g.e., s.189.

¹⁸ **Türk İstiklal Harbi I**, s.80., Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: I., MEB. Yay., İstanbul 1991, s.75.

¹⁹ Mustafa Kemal İstanbul'da kaldığı bu süre içinde bir kaç kez padişahla görüşme imkanı bulmuştur. (15 Kasım, 29 Kasım ve 20 Aralık 1918 tarihlerinde) Ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, İş Bankası Yay., Ankara 1998.

²⁰ Zekeriya Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1922)**, TTK Yay., Ankara 2001. s. 121.

²¹ Fethi Tevetoğlu, a.g.m., **AAM Dergisi** C: V, S: 13, Ankara 1988. s.184.

konu ile ilgili şunları yazmaktadır: “...Gazetenin başında Fethi Bey var. Mustafa Kemal, az da olsa, sermaye koyanlar arasında.

Bu yeni ticaret büsbütün tatlı. Yazacaksın, yazdıracaksın, fikir kavgaları yapacaksın, üstelik para da kazanacaksın.

Gazete müşterisi nedir? Bir gazeteyi alanlardan yüzde kaçını ciddi yazı okur, yüzde kaçını meraklı havadis ve tefrikalar peşindedir. Mustafa Kemal’in bunlar hakkında hiçbir fikri yok. O sanıyor ki o günkü gazetelerde Fethi Bey’den daha akıllı başyazar mı var, kendisinden daha iyi polemik ilhamları kim verebilir, o halde bu gazetenin sürümünün de hepsinden daha yüksek olması pek tabii değil midir?

... Evet, gazetecilik de bir ticaret ama, bir fikir adamı için dahi incir üzüm alış-verişi kadar anlamadığı bir ticaret!

... Gazete teknesi, incir teknesi kadar da dayanmaz. Bütün komutanlık hayatından nesi kalmışsa, o da en çok sürülmemesi için hiçbir sebep olmayan bu gazete de eriyip gider”²². Mustafa Kemal, bu gazete ile ortaklığını, hayatında ilk ve son gazeteciliğinin bu olduğunu ve bunun da muvaffakiyetsizlikle sona erdiğini söyler²³.

Gazetenin çıkması için Matbu’at Umum Müdürlüğü’ne Ali Fethi Bey tarafından verilmiş imtiyaz beyannamesindeki resmî kayıtları şu şekildedir: “Namı: Minber, Mahall-i intişarı: Dersaadet, Bahsedeceği mevad: Siyasâ, ilmî, edebî, fennî ve iktisadî. Evkat-ı neşri: Yevmi, Lisanı: Türkçe, Müstedinin ismi: İstanbul Mebusu Ali Fethi Bey, Müdür-i Mesulün ismi: Feritköy’de mukim Dr. Rasim Ferit Bey.

Balada izah olunan gazete için Matbu’at Müdiriyet-i Umumiyesi’ne beyanname tevdi olduğunu mübeyyin ilmühaberdur.

1 Kanun-u Evvel 1334

Pul ve Mehmet Salih İmzası

Mühür”²⁴.

Eski Maliye Bakanı Cavit Bey, Minber gazetesi hakkında Fethi Bey’le görüştü. Fethi Bey, sermayesinin bir kısmını Mustafa Kemal Paşa tarafından

²² Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul 1998, s.156-157.

²³ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam 1881-1919** Cilt: I, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 330.

²⁴ Sadi Borak; **Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları (1899-16 Mayıs 1919)**, İstanbul 2004 Kırmızı Beyaz Yayınları, s.179-180.. Fethi Tevetoğlu, “Atatürk’ün Minber’i ve Minber’in Hatibi I”, **Yeni Forum**, Sayı: 229, 1989.s. 27.

sağlanmış olan gazetenin zarar ettiğini söyledi. Cavit Bey de gazeteye para bulacağını söyledi²⁵.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından 1 Teşrin-i Sani 1334 (1 Kasım 1918) Cuma²⁶ günü yayın hayatına giren Minber gazetesinin en son sayısı 22 Kanun-u Evvel 1334 (22 Aralık 1918) Pazar²⁷ günü çıkmıştır. 1 Kasım 1918 günü yayın hayatına giren Minber gazetesi kendini “Siyasî, ilmî, edebî, iktisadî yevmi gazete” olarak tanımlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Doktor Rasim Ferit (Talay)'tir. Gazetenin imtiyaz sahibi olan Dr. Rasim Ferit (Talay) Bey, 1888'de Trablus'da doğmuştur ve Mehmet Ferid Paşa'nın oğludur²⁸. Dr. Rasim Ferid (Talay)'in Mustafa Kemal (Atatürk) ile tanışma ve arkadaşlığı, asker ocağından değildir. Fethi Tevetoğlu'nun tespitine göre Mustafa Kemal - Dr. Rasim Ferit arasındaki yakınlık ve ilişki 1910'lu yıllarda başlayıp ölümüne kadar aralıksız sürmüştür²⁹.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul dışında bulunurken, bazı önemli konular da başkentteki yüksek makamlar ve şahsiyetlerle haberleşmesi gerektiğinde, yazılı -sözlü mesajlarını, güvendiği arkadaşı Dr. Rasim Ferid aracılığı ile yollamıştır³⁰.

Rasim Ferid Talay'ın basınla ve özellikle Atatürk'ün Okyar'la ortaklaşa çıkardıkları Minber gazetesi ile ilişkisini belirten Hakkı Tarık Us, şunları yazmaktadır:

“Paris'te çocuk cerrahisi ve ortopedi ihtisası yapmış doktorumuzun basına nisbeti, babasının Görüce Mutasarrıflığı zamanında başlar. Kastamonulu şair Sadık Vıcdani'nin Lofcalı Ferid Paşa'ya mektupçuluğu Rasim Ferid için basınla beşiği oluyor. Selanik'te çıkan Çocuklara Rehber mecmuasındaki şiir “Ferid Paşazade Rasim” imzalı küçük satırlar, sevgili doktora İstanbul'da ilk Minber'i kurmak için zemin hazırlıyordu.

Bilirsiniz, hayatı boyunca Atatürk'ün izinde ve emrinde kalan Rasim Ferid bu Minber'i Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal'in memleketine seslenmesi için yükseltiyordu.

²⁵ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, TTK. Yay. Ankara 1993, s. 36.

²⁶ Gazi Ahmet Muhtar Paşa, **Takvîmü's-Sinîn**, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı, Gnkur. Yay. Ankara 1993, s.553.

²⁷ A.g.e., s. 554

²⁸ Fethi Tevetoğlu, a.g.m., **AAM Dergisi** Cilt V, Sayı: 13, Ankara 1988, s.185.

²⁹ Fethi Tevetoğlu, a.g.m., **AAM Dergisi** Cilt VII, Sayı: 21, Ankara 1991, s.623-624.

³⁰ Fethi Tevetoğlu, a.g.m., **AAM Dergisi**, s.626. Yazışmaların ayrıntıları için bkz. Adı geçen makale ile Sadi Borak'ın **Atatürk'ün Özel Mektupları**, Kırmızı Beyaz Yay., İstanbul 2004.

Ondan sonra İleri Gazetesi'nde sık sık kavuştuğumuz Rasim Ferid, “Yarın Mecmua”sında yarının en mühim bir davasını, ruh adı verilen tabiat muammasını çözmeğe uğraştı durdu.

Jübilemiz kfilesinin yaşça en genci olan Doktor, zannediyorum, yakın aşinası olduğu o ruh alemi ilminden bize taze eserler taşıyacaktır.”³¹

Mustafa Kemal “Zabit ve Kumandan İle Hasb-i Hal” adlı eserini 1914 yılında Sofya’da Ataşemiliter (askeri ataşe) iken yazdığı halde, kimi nedenlerle ilk baskısını ancak dört yıl sonra 1918 yılında İstanbul’da Minber Matbaasında yapabilmıştır. Ruşen Eşref Ünaydın’ın aktardığı üzere, “Doktor Rasim Ferit Talay’dan öğrendiğime göre Mustafa Kemal Paşa’nın arzusu ve emri üzerine bin nüsha olarak basılmıştır ve her nüshası 7,5 kuruş fiyatla satışa çıkarılmıştır. Bunlardan bir miktarını dostlarına hediye etmek üzere Paşa almıştır. Geriye kalanı da, Paşa Anadolu’ya geçip Babıalce askerlikle münasebeti kesildikten sonra, Damat Ferit tarafından toplatılarak yok edilmiştir...”³²

Minber gazetesinin 17 Teşrin-i Sani 1918 tarihli nüshasında “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat” adı ile bir yazı yayımlanmıştır. Yazının baş kısmında Mustafa Kemal’in daha önce hangi görevlerde bulunduğu hakkında geniş bilgi verilmiştir. Yapılan bu mülakatta Mustafa Kemal, memleket hakkındaki düşüncelerini “...en iyi siyasetin her türlü manasıyla en çok kuvvetli olmak da bulunduğunu kabul ederim. En çok kuvvetli olmak ta’birinden maksadım, yalnız silah kuvveti olduğunu zannetmeyiniz. Bi’l-akis asker olduğuma rağmen bu; bence kuvvet muhassalasını vücuda getiren avamilin sonuncusudur. Benim murad etdiğim ma’nen, ilmen, fennen, ahlaken kuvvetli olmaktır. Çünkü saydığım bu hasailden mahrum olan bir milletin bütün efradının en son silahlarla techiz olduğunu farz etsek bile, kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz. Bugün ki cem’iyet-i beşeriye içinde insan olarak ahazz-ı mevki’ edebilmek için elbette, silah-ı bi-dest olmak kafi değildir. Benim telakkime göre, kuvvetli bir ordu denildiği zaman anlaşılması lazım gelen mana; her ferdi, bi’l-hassa zabiti, kumandanı icabat-ı medeniye ve fenniye müdrük ve ona nazaran efal ve hareketini tatbik eder. Yüksek ahlak da bir hey’etdir. Şübhe yok ki yegane gayesi ve vazifesi, düşüncesi ve hazırlığı müdafa’a-ı vatana münhasır kalan bu hey’et; memleketin siyasetini idare edenlerin en nihayet verecekleri kararla hal

³¹ Fethi Tevetoğlu, a.g.m., *AAM Dergisi*, s.638

³² **Zabit ve Kumanda ile Hasb-i Hal**; Gnkur. Yay. Ankara 1981, s.VIII-XXVIII.

fa'aliyete geçer. İşte ben, orduya ve ordulara kumanda etmiş bir asker sıfatıyla bu nokta-ı nazardan siyasetle temas etmiş olabilirim. Memleketimi ve milletimi pek iyi tanıdığım ve muhtaç olduğu terakkiye mazhariyet için huzur ve sükun ile, fakat her halde hürriyet ve istiklali masun olarak çok devamlı çalışmak lüzumuna kani' bulunduğum cihetle, bu kana'atimi tatmin edecek yani bize huzur ve sükun ve zaman-ı mesa'i bahşedecek münasebetlere iktiran eden dostluklara cidden taraftarım" şeklinde ifade etmiştir. Muharririn İngilizler hakkındaki fikirlerini sorması üzerine, İngilizlere karşı beslediği ılımlı duyguları anlatmıştır ve bunu şu sözlerle anlamaktayız: "İngilizlerin Osmanlı milletinin hürriyetine ve devletimizin istiklaline riayetde gösterdikleri, hürmet ve insaniyet karşısında yalnız benim değil bütün Osmanlı milletinin İngilizlerden daha hayır-hah bir dost olamayacağı kana'atiyle mütehasis olmaları pek tabi'idir" .

Muharririn ülkedeki en son fikir cereyanlarını sorması üzerine ise henüz cepheden yeni geldiği için bu konu ile ilgili yorum yapmamıştır³³.

Fethi Okyar anılarında bu mülakat için şunları söylemiştir: "15 Kasım'da Padişah Vahdettin'le konuşmasının havası için Mustafa Kemal'in, Minber'de mülakat-röportaj tarzında çıkan siyasî-askerî yazı serisi, taşıdığı fikir olarak da, o günlerin hakiki şartları olarak da dikkate değer. Bu yazıların geniş hülasası, Fransa'nın ünlü Le Temps gazetesinde "Çanakkale Muharebelerinin Kumandanı bugünkü şartlar içinde vatanının geleceği için neler düşünüyor?" başlığı altında çıktı. Bu mülakatta Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi'nin, galiplere, huzur ve sükun için lüzum gördükleri yerleri işgal hakkı tanıyan yedinci maddesinin tatbik şekli üzerinde duruyor ve bu şarta riayet edilmediğinin misallerini veriyordu. İmalı olarak da, haksızlığa uğramış bir millet için en mukaddes hakkın, varlığını ne bahasına olursa olsun isbat mücadelesi olduğunu söylüyordu. O buhran ve ümitsizlik günleri içinde Minber'in hepimiz için hiç olmazsa teselli olduğunu söyleyebilirim"³⁴.

Mustafa Kemal'in 17 Teşrin-i Sani günü Tevfik Paşa hükümetinin Harbiye Nazırı olan Abdullah Paşa'yı ziyaret etmesi ertesi günkü gazetede yerini almıştır³⁵.

Ahmet Hulki imzalı 19 Teşrin-i Sani'de yayınlanan "Nühüfte Bir Sima" başlıklı makalede de Mustafa Kemal'den övgüyle bahsedilmiştir. "İ'tiraf

³³ **Minber**, Numara: 16, 17 Teşrin-i Sani 1334, İzzet Öztoprak; a.g.m., Cilt: II, Ankara 2005, **ATAM Yay.** s.909, Sina Akşin; **a.g.e.**, s. 88 ve Selahattin Tansel, **a.g.e.**, s.76.

³⁴ Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.268-269.

³⁵ **Minber**, Numara: 17, 18 Teşrin-i Sani 1334.

edelim, vatanın emsalini yetiştirmekte semahat göstermediği birkaç zekayı müstesnadan biri ve hatta birincisi “Minber” ve “Zaman” ve “Vakit”³⁶ Gazeteleri’nde beyanatı neşredilen Mustafa Kemal Paşa’dır. Millet’in ve memleketin en ziyade hayır-kâr evladından olduğu halde en az mazhar-ı takdiri olan yine müşarun-ileyhdir.” Makale şu cümlelerle son bulmaktadır: “Her halde istikbal-i vatan Mustafa Kemal Paşa’dan büyük hizmetler beklemekte haklıdır”³⁷.

Ayrıca Minber gazetesinde Hatib takma adıyla çıkan yazıların da Mustafa Kemal’e ait olduğu yönünde bir takım tartışmalar vardır.

Gazetede üç başyazı Hatib takma adıyla çıkmıştır. 1 Teşrin-i Sani’de “Felaketten İbret Alalım”, 2 Teşrin-i Sani’de “Hürriyet-i Matbuat”, 4 Teşrin-i Sani’de de “Sulh u Salah” başlıklarıyla çıkan başyazılar ile 2 Teşrin-i Sani’de başlayarak 6, 8 ve son olarak da 9 Teşrin-i Sani gününde tefrika şeklinde çıkan Ziya Gökalp’in “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” adlı eserini konu alan (Asrileşmek) başlıklı makale Hatib takma adıyla çıkan yazılardır. Asrileşmek adlı bu yazının Mustafa Kemal’e ait olduğu çünkü daha sonraki yıllarda çağdaşlaşma konusunda çok çaba harcadığı ve bu yazıdan da bu çıktığı ifade edilmiştir.³⁸ Fethi Tevetoğlu, Asrileşmek başlığı altında çıkan dört gün süreli bu tefrikanın uzun ve ayrıntılı bir inceleme sonucunda yazıdaki üslup, işlenen konu ve savunulan “Çağdaşlaşmak” görüşü ve yapılan diğer yorumlar, Atatürk’ün daha sonraki yıllarda bütün ömrüne izleyeceği ülküsünün temel bölümünü oluşturacaktır³⁹ demektedir.

1 Teşrin-i Sani’de “Felaketten İbret Alalım” başlığı altında çıkan makede dönem itibariyle içinde bulunulan bu zor siyasî şartlarda felaket diye feryad edip ümitsizliğe kapılmak istenmediği ve “Bir musibet bin nasihatden yeğdir” düsturundan hareketle yeni bir hayat için gayret etmek gerektiği dile getirilmektedir.

Gazetenin 2 Teşrin-i Sani 1334 tarihli sayısındaki “Hürriyet ve Matbu’at” başlıklı yazısında, vatanın yüksek çıkarlarına dokunmamak kaydıyla basın hürriyetinin, hem meşrutiyet hem de medeniyetin bölünmez parçası

³⁶ 18 Teşrin-i Sani tarihinde Vakit gazetesinde Ahmet Emin Yalman tarafından yayınlanan demeci “Mustafa Kemal Paşa İle Mülakat”: İngiltere Hükümeti’nin Osmanlılara karşı olan iyi niyetinden şüphelenmek istemem. Hükümet Mebuslar Meclisine dayanmak zorundadır. Meclisin milleti temsil etmediği gibi dedikodulara aldrış edilmemelidir. Zeki Sarıhan, **a.g.e.**, s. 32., Şerafettin Turan; **Türk Devrim Tarihi-I**, Bilgi Yay., İstanbul 1991, s. 83.

³⁷ **Minber**, Numara: 18, 19 Teşrin-i Sani 1334, Sina Akşin, **a.g.e.**, s. 88.

³⁸ Fethi Tevetoğlu “Atatürk’ün Başlıca Amacı: Çağdaşlaşmak”, **Milli Kültür**, Sayı: 65, 1989, s. 3.

³⁹ Fethi Tevetoğlu a.g.m., **Milli Kültür**, Sayı: 63, 1988, s. 93.

olduğunu, basının hükümet baskısı altına sokulamayacağı; kalem ve fikir sahasında ilerlemeye gerek olduğu açıklanmaktadır⁴⁰.

4 Teşrin-i Sani tarihli gazetede çıkan “Sulh u Salah” başlıklı makalede ise mütarekenin imzalandığı artık sulhun beklendiği onun da yakın bir zamanda yapılacağı belirtilerek Osmanlı ülkesinin harbin yaralarını sarması gerektiği belirtilmiştir.

Bu makalelere ve Asrileşmek adlı tefrikaya genel olarak baktığımızda dilinin biraz daha ağır ve ağıdalı bir Osmanlıca ile yazıldığını görmekteyiz. Hatib takma adı ile çıkan yazıların kime ait olduğu konusunda tartışmalar vardır. Ancak, henüz bir kesinlik kazanmış değildir.

Hatib takma adıyla çıkan yazıların en sonuncusu 9 Teşrin-i Sani günü yayınlanmıştır. Dolayısıyla kronolojik olarak bu makalelerin Mustafa Kemal'e ait olmadığı anlaşılmaktadır. O zamanın koşulları göz önüne alındığında ise bu yazıları her gün Adana'dan telgrafla göndermesi pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiş ve 16 Mayıs 1919'a kadar da İstanbul'da kalmıştır, dolayısıyla gazetenin kapandığı tarih olan 22 Aralık 1918 tarihinde İstanbul'dadır. Eğer Mustafa Kemal Hatib takma adını kullanmış olsa 13 Kasım'dan sonra çıkan makale ve baş yazılarda da bu takma adı kullanmış olabilirdi ancak böyle bir takma ada rastlanmamaktadır. Fethi Tevetoğlu ise bu konuyu şöyle açıklamaktadır: Mustafa Kemal asker olduğu ve herhangi siyasi bir polemige adının karışmamasına son derece titizlikle dikkat ettiği içindir ki gazetenin ilk çıktığı günler Hatib takma adıyla yazılar yazmıştır. Ancak Atı gazetesinden Celal Nuri'nin ve Sabah gazetesinden Ali Kemal'in şiddetli saldırılarıyla karşılaşması Mustafa Kemal'i daha tedbirli davranmaya sevk etmiş. Başyazılarında dördüncü günden sonra Hatib imzasına rastlanmayı-ş, Mustafa Kemal Paşa'nın asker oluşu ve polemiklere takma adıyla bile şahsen karışmak istemeyişi sebebiyledir. Bu takma ad gazetenin yazı kadrosundan başka sivil bir kimseye ait olsaydı, devamında hiçbir sakınca düşünülmezdi⁴¹.

Sadi Borak ise, Hatib takma adıyla yazılan yazıların Rasim Ferit'e ait olduğunu sanıyoruz demektedir⁴².

⁴⁰ **Minber**, Numara: 2, 2 Teşrin-i Sani 1334, Yücel Özkaya, a.g.m., **AAM Dergisi**, s.874.

⁴¹ Tevetoğlu; a.g.m., **Milli Kültür**, Sayı: 63, 1988, s. 93.

⁴² Sadi Borak, **Atatürk ve Edebiyat**, Kırmızı Beyaz Yay., İstanbul 2004, s.94

Fethi Tevetoğlu, Atatürk'ün Minber'i ve Minber'in Hatibi II, adı ile Yeni Forum Dergisi'nde yayınlanan makalesinde gazetede ki takma adların ki-me ait olabileceği konusunda ayrıntılı bilgiler vermektedir. Hatib takma adı ile yazılan yazıların üslub olarak incelenince kesinlikle Atatürk'e ait olduğunun anlaşılacağını ifade etmiştir ve Sadi Borak'ın tezini şu şekilde çürütmektedir: Sayın Borak'ın "sayılı hatiplerimizden" olduğunu belirttikleri Dr. Rasim Ferit Talay'ın ne hakkında yazılan yazılarda, ne Türk Hatibleri üzerindeki eserlerde ve ne de TBMM'ndeki faaliyetlerinde hatibliğine dair bir kayda rastlanmamıştır⁴³. Dolayısıyla Hatib takma adlı yazıları Rasim Ferit (Talay)'e ait olamaz demektir. Oysa Fethi Tevetoğlu 1987 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları arasında çıkan Ömer Naci adlı kitabında Minber gazetesinin başyazılarında rastlanan "Hatib" takma adlı yazıların Dr. Rasim Ferit Bey'e ait olduğunu belirtmektedir⁴⁴. Böylelikle kendi içinde çelişkiye düşmektedir.

"Gazetenin çıkmasını ilk ortaya atan, MİNBER diye adını koyan ve sermayesine para katan Mustafa Kemal Paşa'nın, "düşüncelerimizi birlikte yayımlamak üzere" sözleriyle çıkardıklarını bizzat ifade ettikleri bu gazete-de yazı yazmadığını düşünmek bizce mantık dışıdır. Bu işe hangi tarihte karar alındığı, adının ne zaman konduğu ve paranın ne zaman verildiği gibi soruların karşılığı tam olarak bilirse kuşkusuz yararlıdır, iyi olur. Fakat bilinmemesi, Atatürk'ün gazete ile varlığı belirli yakın ilişkisini değiştirmez.

Ancak asker olduğu ve herhangi siyasî bir polemige adının karışmamasına son derece titizlikle dikkat ettiği içindir ki, MİNBER'deki yazıların altında Mustafa Kemal imzasına hiç rastlanmamaktadır. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın da, diğer asker-yazar arkadaşlarının yaptıkları gibi bir takma ad kullandığını düşünmek yerindedir" diyerek Hatib takma adlı yazıların mutlak surette Mustafa Kemal'e ait olduğunu belirtmektedir Fethi Tevetoğlu⁴⁵.

Hatib takma adının ise öğrencilik yıllarında hatiblik deneme ve yarışları yaptıkları arkadaşı Ömer Naci'nin⁴⁶ aziz hatrasına atfettiği ifade edilmiştir⁴⁷.

⁴³ Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Minber'i ve Minber'in Hatibi II", **Yeni Forum**, Sayı: 230, 1989.s.

⁴⁴ Fethi Tevetoğlu; **Ömer Naci**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s. 44.

⁴⁵ Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Minber'i ve Minber'in Hatibi I", **Yeni Forum**, Sayı: 229, 1989.s.

⁴⁶ Ömer Naci 29 Temmuz 1916'da Kerkük'te şehit olmuştur.

⁴⁷ Tevetoğlu, a.g.m., **Milli Kültür**, Sayı: 63, 1988, s. 92.

Fethi Tevetoğlu'nun konu ile ilgili çok ilginç yaklaşımları bulunmaktadır: Bilindiği gibi Minber, camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsünün Arapça, dilimizde de kullanılan adıdır. Gazetelerine bu adı Ali Fethi Bey'le Mustafa Kemal Paşa seçtiklerine göre Minber'e çıkacak, başyazısı ile Minber'den Türk milletine seslenecek, hitab edecek fikir ve düşüncelerini yayacak Hatib'in de bu ikisinden biri olacağı aşikardır. Gazeteyi çıkaranaın kendilerinden başka birine daha birinci gün bu makamı buyur etmeleri mantık dışıdır. En akla geleni centilmenliği ile ünlü Ali Fethi Bey'in bu makamı Mustafa Kemal Paşa'ya verdiğidir. Nitekim kısa bir süre sonra atılacakları Milli Mücadele sırasında da gerektiğinde Minber'e çıkıp milletine seslenecek Hatib yine Mustafa Kemal Paşa olacaktır⁴⁸.

Prof. Dr. İzzet Öztoprak'ın bu konu üzerine yapmış olduğu değerlendirmede, Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın yapmış olduğu kronolojik açıklamaya katılarak Hatib takma adlı yazıların kesin olarak Mustafa Kemal'e ait olmayacağını belirtmiştir⁴⁹. Şerafettin Turan'ın "Minber Gazetesinin Hatibi M. Kemal Atatürk Olamaz" başlıklı makalesinde Fethi Tevetoğlu'nun içinde bulunduğu ikilemi değerlendirerek Asrileşmek isimli tefrikanın Mustafa Kemal'e ait olmayacağı üzerinde durmuş ve Hatib'in Minber'deki yazılarını tümüyle ele aldığımızda bu inancımızı destekleyecek daha başka kanıtlar bulacağımıza ve Hatib'in kimliğine ilişkin kimi tahminler öne sürebileceğimizi sanıyorum, diyerek makaleye son vermiştir⁵⁰. Bilim dünyasında yapılan bu tartışmalardan hareketle Hatib takma adlı yazıların kime ait olduğu konusunda herhangi bir kesinlik yoktur. Biz de yapmış olduğumuz bu çalışmayla bu konuya bir kesinlik getiremedik ancak kronolojik olarak yazıların Mustafa Kemal'e ait olmayacağı inancındayız.

⁴⁸ Tevetoğlu; a.g.m., **Milli Kültür**, Sayı: 63, 1988, s. 94.

⁴⁹ İzzet Öztoprak; a.g.m. ATAM Yay. s. 910.

⁵⁰ Şerafettin Turan; "Minber Gazetesi'nin Hatib'i M. Kemal Atatürk Olamaz", **Çağdaş Türk Dili Dergisi**, (12,1989), s.557-559.

Sayfa Boş